

administralni, azomban már az sebesváriak solicitálják fizetéseket; az itt valók is most oda vadnak Urunk ő Nagát molestálni felőle. Azok pedig még elrendelve nincsenek; kolozsvári praesidiumról pedig az Articulusban csak szó sincsen és így jó ratióval rendesen s ratióbeli difficultas nélkül, mint lehessen az fizetés, míg számok el nem rendeltetik, ordinantia róla nem adatik, kgd uram megitélheti? Éltesse az ur isten kgdet.

Datum Claudiopoli, die 5. octobris anno Domini 1665.

Kgdnek mindenkori kész jó akaró szolgálja

Szalárdi János m. p.

Azomban, ha mégis haladni kell a fizetéseknek, az unalmas vára-
kozás miatt, ki tudja az vitézlő nép mire vetemedhetik.

Az czédula tul belől.

Czím: Spectabili ac Generoso Domino, Dno Michaeli Teleki de Szeék, illustrissimi ac celsissimi principis Transsylvaniae etc. domini domini nostri clementissimi arcis et praesidii Kőváriensis Capitaneo supremo etc. Dom'no et fautori mihi singulariter colendo.

(Eredeti: Miss. 324.)

P. s. (Külön papir szeleten):

Ez levelem megpecsétlése után látám uram urunknak ő ngának az n. vármegyékre iratott egy parancsolatját, mely a vezér embere érkezése után die 28. septembris iratott. Ugy látom az szükségekhez képest meg kellett változni az országnak az iránt való dispositiójának. Melyre képest én is le hagytam levelem megküldését; melyekre legfőbbképpen az sebesváriaknak supplicatiójára adott urunk ő nga méltóságos resolutiójától, melyben az országnak ez iránt rendelt fizetésre igazítottak, indítottam vala. Die 6. octobris anno 1665.

A czédula szövege:

Anno 1665 die 29. septembris pro portiniobus, D. Simonis Péchy in Szentpéter tall. 8, Tusson tall. 4 et Domb tall. 5. Radnoton felvetett tíz forintos és az praesidium számára rendeltetett öt forintos adót, fl. 25, dr. 50 megadtak nemzetes Teleki Mihály uram ő kgme jobbágyi jó pénzü az tíz forintos adót az Articulus szerént.

Filep Faragó m. p.

Közli: KONCZ JÓZSEF.

SZENTGYÖRGYI MONDOLATA.

Szék Farkas, a debreczeni kir. tábla tanácselnöke pár évvel ezelőtt Szentgyörgyi József debreczeni lakostól a *Mondolat* egy igen nevezetes példányát szerezte meg könyvtára számára.

E példány t. i. Dr. Szentgyörgyi Józsefnek, századunk elején Debreczen híres tisztí orvosának példánya volt; tőle örökölte fia, Szentgyörgyi Elek, ki 1833-ban írta be nevét az előlapra; ettől Szentgyörgyi Kálmán s ez utóbbtól Szentgyörgyi József.

Azért nevezetes e példány, mert a 19—46. lapokon, hol az *igazi* Mondolat van lenyomatva, Dr. Szentgyörgyi József saját kezeirásával lapszéli bejegyzések és javítások találhatók benne.

Széll Farkas e példányát az 1896-iki kiállításon kiállította, de az, úgy látszik, ott nem igen tűnt föl senkinek. Heinrich Gusztáv, a Régi Magyar Könyvtár buzgó szerkesztője mégis tudomást szerzett róla s a jelen év nyarán levelet intézett Széll Farkashoz, az érdekes példány kikölcsönzését kérvén tőle, hogy a Mondolat tervbe vett új kiadásánál fölhasználható legyen.

E kérelmet Széll Farkas akkoriban nem teljesíthette, mert a Mondolat e példányát a kisebb nyomtatványokban szerfelett gazdag könyvtárban, a rendes helyéről véletlenségből rossz helyre tették vissza és csak több napi keresgélés után, a mire a tulajdonosnak akkor nem volt ideje, lett volna megtalálható. Így a Mondolat új kiadása Szentgyörgyi példányának figyelembevétele nélkül, látott napvilágot. (Régi M. Könyvtár X.)

Széll Farkas az eltévedt példányt azóta meglelte és kérésemre szíves volt megismertetés végett nekem átadni.

* * *

Tudjuk, hogy Szentgyörgyi József 1809 táján, Benedek Mihály superintendens unszolására, Mondolat czímen egy tréfás pamphletet készített, egy kis szótárral, Barczafalvi Szabó Dávid, Baróti, Folnesics, Pethe és Vandza neologismusaiból, nem azért, hogy kinyomassa, hanem csupán pro foro interno, hogy vele debreczeni barátait mulattassa. A sikerült tréfa Szentgyörgyi baráti körében nagy tetszésre talált, többen lemásolták s e másolatok másolatai útján sokfelé elterjedt az országban, mindenütt tetszést és derűtséget keltve. Egy ilyen másod- vagy harmadrendű másolat eljutott Veszpérmbe is Somogyi Gedeon kezébe, ki azt, ottani barátai és pártfogói biztatására, jegyzetekkel, ajánlással, Vezérszóval, Híreszteléssel, Függelékekkel meghővítve és a szótárt kiegészítve, nyomtatásban ki is adta.

Dr. Szentgyörgyi is természetesen megvett egy példányt belőle s az ő Mondolatának többszörös másolása útján néhol eltorzított és több helyen érthetlenné is vált szövegét e példányban sajátkezü lapszéli jegyzeteivel kijavította s az ő eredeti kézírata szövegére visszaigazította.

E visszaigazított példány alapján egész bizonyossággal megállapíthatjuk Szentgyörgyi Mondolatának eredeti szövegét. Ime az alábbiakban közöljük Szentgyörgyi eredeti Mondolatát, csillag alatt hozzáfűggesztvén a veszprémi Mondolatnak nyomtatás vagy másolás okozta eltéréseit.

MONDOLAT
A' MAGYAR NYELV' KIMIVELÉSÉRŐL,
ÉS AZT TÁRGYAZÓ
KÜLÖMBFÉLE SEGÉDEKRŐL.

BÁTORHOGY a' Szájalásnak szabdáiban kevéssé vándorlott légyek;¹ sem Irományaimat az Iramat' példányaiért² kiadni ne merészeljem; mindazonáltal czékázó szemecimmel Magyar Izlelőtudományunknak körét elnézvé, és az abban találandó növények' és ültetmények' sopánul való lenyészését, és élettelen nyöszörgését könnyűs szemekkel látván; — azt is, hogy ezen előttem nem egészen idegen Öltre némi némű behatásom vagyon, magamban érezelvén: kívántam ezen őszinte MONDOLATOT készíteni, mellynek tárgya: a' Magyar Nyelv' Kimivelletésének szükséges, és kerülhetetlen volta. Nehogy pedig valaki állítmányomnak lehattét kétbe vonnya; vagy hogy én ezzel valakinek szemé' eleibe kék gözt akarnék tsinalni, állítsa: a' Segédeket is előfogom számlálni, mellyek a' fel-tett Ötletet tárgyazzák. — Te pedig oh Fébósz! ezen alkalommal éles szabású szemedet, és arczulatodnak kemény és való vonásait a' vidámságig enyhítvé; s a' Mondákságnak mosoly szádat elfutotta bugygó tseppjeiből néhányat lihegő ajjkimra bájolván — engedd: hogy beszédem' tiszta és bökkenős hangja, nem valamely hínáros heverőhez, hanem a tsiklandlágyságot nyaló, vadontz lotsmoj tajtéket mammoló tiszta folyam' löllyedékjéhez hasonlítottson!

Három dolgokról czélezok a' fel-tett tárgyhoz képest izzadozni.³

Első tekinti: melly szükséges a' Magyar Nyelvmivelés.

Második: kivégezi annak lehattét.

Harmadik: módjait, és segédeit fejezi.⁴

I. CZIKK.

Mi illeti az Elsőt: Rendkívüles⁵ sajátság volna⁶ nem érezni, és meg nem vallani: mennyi mívelésen kelljen általmenni Magyar Nyelvünknek, míg azt — eggy voltaképpen megmivelt Nyelvnek lehessen nevezni.

Ha magunkhoz ébredvén, a' czammogó Időnek Századin vissza-léptselünk, és kaczagános Szittya Ikreink' évjének reggeletjére pislantunk — kik tsak a háborkozás' édesdühös örömétől ragadtatva, mes-teri gyilkolmányokat tettek; és kiket a' hosszszas táborkozás alatt az utálatos motsok' szurtos borítéka szennyezett: nem meg kell-e' esmernünk, hogy minekutánn' a' Polgár élet finomsággal⁷ vegyes nyájassága izlésünket bájolván, némelly drágaság' fényve elménket luxusra játt-szotta; ha most azoknak Szaturnószii annyi Századot viselte humorodott durvaságára visszatallyatnánk⁸ — leagylva dühennék alá, és szemec-

¹ legyek. ² példájaiért. ³ Az Izzadozni szó hiányzik. ⁴ fedezi. ⁵ Rendkívül és. ⁶ volna. ⁷ finomságok. ⁸ visszavonatnánk.

ink nehéz héjjak' alatt beesvén tsont fejünk' udvába: a' gyengeség' pihenét nyögnénk, és ollyá lennénk, mintha a' büvölés' Tudáskaszonyai éjjeleznének.

Ha azért a' Polgáritás kellemjeit annyira érezzük, mintha Elyzion' virámyán bitzegnénk: mi nagy enmenség volna ennek kecsseit Utóinktól irigyleni! — Melly szoregységben álljon pedig a' Nyelv' mivelése a' Nem' Polgáritásával: következik, hogy

II. CZIKK.

Beszédem' Második Részében nyilvánítsam. Ha Nemünk Történeteinek Évkönyvein állathatunk, és ötet a' szabadban, az alkok¹ boszszútételinek kitéve, szegénységben, és az előidőnek miveletlenségében szemügyveljük: látjuk, hogy a' rideg és sivatag Hajlag alol kitzombolt Ikreinknek, mint jószágok, és eszközeik — úgy képeik is melly kevesek, allangósok² sopárok és egygyünyek voltak;³ és mint vagonjok szaporodott, úgy gondolmányaik is, és azokat fejező szavaik inkább inkább sokasodtak, terjedtek, és szaporodtak. — Magasztalódjon⁴ azért Hollósi Mátyás Király, a' Nagy! ki nem tsak birtokainak határozatát terjesztette: hanem a' Béke' csendjének kedvező⁵ szürkülettye után — midőn a' korán egy édes Hajnal pólyáit bontván, a' komoj setét' felhőt szét-üzni,⁶ és a' bontzott humorványok' között a' kellemes vimállyt fejteni kezdé — a' Tudományok' villám fátylóját is Nemünkbe felszurá!

De — mit én tsak magokról a' Régiekről? Nem sokkal hatóbb-e' állittományomnak alapittására miveletlen Elődjaink' állapotját, és nyelvét vimállyba jött Idők' ketseivel öszvehasanlítani! Egy érzékellen résztelenség fagyaszt-meg testünkben minden Isepp vért, és Lelkünk barna gyászban szomorog képzelésére:⁷ mint jöttek által a' temérdek⁸ halmokban meredező vad havasokon: mint fáraddal gyűjtögették a' vadonnak forgáts-szeprét, 's a' komoj fenyesek' zúzos ágait a' sziklák' görtsös marjain — a' didergő éjjezel' hidegjenek enyhítésére, rongyos köntöseiknek czondrái alig fedvén póreségeket! Mint óltották⁹ szomjokat néhány vénhült fa' alatt a' folyamnak lotsából: mint tükrözte üstökös képeket a' tő' hínáros színe! Mint mentek minden győzhető hadi erköltsök mellett, a' körülök pezsgő áskálódó kémfellegek között, a' Fődirákságnak, és Tudákosságnak esmérrelensége miatt nyakra s' főre veszedelemre; mint veszték folyárokba a' Vizépitések' nemtudása miatt — szóval: tsuda, hogy anyyi búval nyomozva, nem lettek tellyességgel más idegen Nemek' tiporványi!

Vagyon elemben okunk magunknak örvideni, és mostani állapotunkban szerelmeseknek lenni, ha a' mai Budai és Pesti Városnak, s' Hazánk' más Főhelyeinek magassan felkapó Palotáira tekintünk: mellyek izes bőkezűséggel kipipesítetttek; mellyeknek kapuszabású ajtai, és ablaki felett redősrántzos leplegek puffadoznak — falai hal-

¹ álnok. — Alk a Mondolat szótára szerint: e l e m e n t u m.

² allangó ³ voltak. ⁴ Magasztalódna. ⁵ E szó hiányzik. ⁶ szét-üzvén.

⁷ képzelődésében. ⁸ temérdek. ⁹ oltották.

latlan érdemi festésekkel büszménykednek; szóval mellyekben a' Napkeleti, és Arabesk-iz a' Nyúgotival a' legnagyobb kellemmel van öszvezagyalva. Ha belépünk azon Angolly' inyre¹ szabott kies kertekbe, mellyeken keresztül kőválygó csatornák felett a' vizifák boltot borúlnak; ha elnézzük, mint mulatoznak ezekben enyelgéssel a' sűrű erdődzet nyillámjai között édes Bájnéink; mint üvöltöz puha testeken nyúlámló slegjek; mint haboznak susogva nyakaikon csomóba omlott selyem sáljaik;² melly édesden heveredett nyulámba dülnek a' kőszál' alá dült árnyék' bosszujára, a' napos pamlag' zöldellő zsámolyán; — és mint meg annyi Nimlányok pihje szárnyakon repülvén a' bőv' üregébe, és öröm-élet' özönével hujjávalósítottván, gyengéded hiusággal miképp' huppáltatják a' Napnak kívántsí sugárit pongyola mellyeknek dörömbölt fedezetén!

De, hogy forda nélkül szóljak — tekintsük akár a' komoj és³ erkölcsös Tudományokat; akár a' csinos, és kápráztató foglalású műveket, ha őszinték akarunk lenni, meg kell vallanuuk: hogy ezeknek eddig lett kimivelése nyilvánosan alapítja állittományomnak lehetőségét. Halgatok a' villon fellyül léllő⁴ fő Valórol, és az ájtatosságot tárgyazó Iramatokról: mivel Tudományunknak és Nyelvünknek ezen része (Eldődjeink' kegyének⁵ dütsőségére⁶ mondódjon!) több évektől fogva legnagyobb szorgalommal mivelődött. Téreik az Okértekségre. — Ennek tárgyai nem tsak az égen függő, és karingoló ragyogó Gömbök hanem minden Önnözetek, Valólatok, Jelenletek, és Tünletek is, mellyek a' Végteleneknek teréjén léttenek,⁷ — ezeknek állasztó részeikkel, miséglő okaikkal, módi vagyonságaikkal, önnözeti természetekkel és létevényeikkel együtt; mellyeket az oklőtehetség azon Valólatoktól, mellyeknek jelenléte érző szertetemünket megilleti, hozzálmányainkkal együtt különöl. — Ide tartozik a' Természetedmény is, az Ásványokkal, Zótékkal és Érzényekkel együtt; ehez igen nagy kötöléke van a' Titkátsoktól nagyra vitt Testvegyértékségnek:⁸ mellyek a' Lakáladolomnak boldogságára befolyó más kamatjait elhalgatván; tsak azok is, mellyeket Szerácsaink a' Szeredekben használnak, elég tanúmányul szolgálhatnak.

A' tsapatudákságnak, külketudákságnak, és mosztonytudákságnak tömkelegeibe mélyebben belé nem czombolván nézzen meg valaki tsak egy Játtábort, és bámulással fogja tapasztalni: miként egy Tábornok' vezedezése⁹ alatt, egy egész Tömörben¹⁰ Hemzserdébe, vagy Csopordába — többet mint nyöltz¹¹ vagy kilentz-száz lódarabokat a' rajtok lévő Lovanczok, kik pedig többnyire tsak Hadrontzok: egy parancsszóra iobbra balra, külömbféle hosszátákra, négyegletekre, és tömpögletekre hőlököltenek. Mit szóljak az egész Várdának¹² a' szurdantsokkal, tsögyilkokkal, és kivált jelségessen a' Rontsárdal való gyakorlattyáról? — Igy az egész Érzedménynek, Nyelvemségnek, Nyutszamságnak — szóval: az egész Tettsziczének teréjjeiről felhordott okalapokkal is elő-

¹ inyre. ² sáljaik. ³ es. ⁴ ülő. ⁵ kegyeszek. ⁶ dütsőségére. ⁷ léttenek. ⁸ Testmagértékségnek. ⁹ vezedezése. ¹⁰ E szó után következik: hemzserégvén vagy. ¹¹ nyöltz. ¹² Várdának.

jöhetnek, ha magannak Lelkiesméretet nem tsindlnék,¹ Olvasóimat hosszalmonnal túrmészekké tenni.² — Erről tehát tsak egy vágtsót is³ nem említvén többé, vezetem személyeket a' Művelőelmekre; a' Teremtőtárházokba, a' Tántzodalmakra: holott kellemmel tellyes Hölgyeink majd aprósdit, majd magongót, majd vigallitát ugrántsolnak; a' Látodalomba,⁴ hol zengemény vagy muzsikköszöngösi⁵ tsiklándja füleinket; vagy a' Szomorótza⁶ leverettetésén esett lelkünkét álmozza. — És ezekből a' következővénynek folyamatását magokra az Olvasókra bizván: átlahadok

III. CZIKK.

Mondolatomnak Harmadik és utolsó Czikkjére. Hogy pedig onnan eredjek, a' mi ezen egész Értecségnek alapja — érezvén, mennyi hibázik Nyelvmivélésünk⁷ kiegecsittésére: igyekezem elsöben is azon gáncsot felvilágosítani, melyet a' Deák Nyelvhez való ragaszzkodás, némelly Nyelvémeseknek fejekben terjesztettel. Én ugyan nem kívánom magamat valamelly éles vérű, de a' mellett tsak felületes értécségi Bajtársal az ellihellésig öszvekiüzdeni:⁸ arról mindazáltal jótállok, és állittományom' sikerébe fejemet kötöm fel, hogy ezennel igaza nem lévén, ha még olly nagy Úgyész volna is e' perben, tsak ugyan ő fogná a' rövidebbel vonni. Igaz ugyan az, hogy mint a' móhón kapó, úgy a' késeletmesen irtózó — eggyaránt röviden jönnék: de mind ezek mellett is nem eggyéb Oskolai rókáskodásnál,⁹ a' Latányelv' bilintseit annyira nem kívánni kivetkezni. — Minek nekünk az idegen hangozatú Secretarius, Negotiator, Chemicus, Apotheca, Notarius, Guillotin 's a' t ? mikor ajjkin' mozdulattyaival eggyezőbb hangú Titoknok, Alkúnok,¹⁰ Titkács, Szered, Tábirász, Nyaktitló 's több hasonló helyes szóval élhetünk? ¹¹

Ugyan azért, hogy Tárgyamhoz jobban közelüljek: legelső, 's legfőbb eszköze lenne Nyelvünk' kimivélésének, ha mennél elébb eggy tökéletes Szótár készitődne. Férjsiak nem ditsvágytól, hanem Hazaszerezettől hevitve, Tudományal ékesítve, elbitéletektől menekedve: mint megannyi Tudományos Képmutatók, egész Nemünktől Tellyedelmet yerve — Köröntzék által közönölhetnék eggyással Jegyzeteiket; és a' szóknak többsége által javallottabb Fejezéseket rendbeszedvén időnként erevithetnék.¹² — Ugyan ezen szempontból az előidőbeli Iramatokat, még az azokban találandó elavultabb,¹³ és pessedező félben lévő Szolekismószokat¹⁴ is, mint is Hazánknak külömbféle tájain gyakorlatban lévő Szóllatokat — ujjabb reszelő alá kellene venni. Ez melly adakozó kútfő lenne: megtetzszik a' Németek' példájából, kicznél az Osztrákok,¹⁵ Bajorok, Poroszok, és többek — mennyire külömbféle szájmódokkal birnak? még is azon eggy tudós Nyelvet irnak, és olvasnak.

¹ Ez után következék: vagy. ² nem tenném. ³ E szó hiányzik. ⁴ Lakodalomba. ⁵ muzsikköszöngösi. ⁶ Szomorótza. ⁷ Nyelvmivélésünk. ⁸ öszvekiüzdelni. ⁹ Oskolairókalkodásnál. ¹⁰ Alkúnok. ¹¹ Nincs kérdőjel. ¹² eretzitethetnék. ¹³ elavultabb. ¹⁴ Szolekesmó-szókat. ¹⁵ Osztrákok.

Ezenkívül a legelső Tanódától fogva, minden Tanodalmakban, Társadalmakban, sőt a Mindenműveldelemben is, az Abdától fogva minden Kézkönyveket Anyanyelvünkön kellene kikészíteni: Hazánknak Költőit és a Népet felvilágosító szelided érzeményekre gerjesztelő Románok', és más szívképző Repülőbirások' Szerzőit — jutalomtétélekkel, vagy valamely tisztesség' dandárjának Érdemjelével, s' Czímjével¹ kellene gedélni hogy Nyelvünk' ékes szóllásának tsergedezni kezdő tsermellyit elmés miveiknek² árjával Dunánk³ méltósággal duzzadozó nagyságára nevelni törekedjenek. — Mellynek hogy Utóink' örvendezhessenek: kívánom ezen Iramatomnak minél több példamánnyai Hazafitársaink' kezekbe hatván — nemes Magyar Vérjeket⁴ az enyimhez hasonló lán-golatba lobbanthassák. Mondoltam. V a g y — Z u n g o t t a m.⁵

Közli: SZILY KÁLMÁN.

JÁSZAI PÁL IRODALMI HAGYATÉKÁBÓL.

Különbféle levelek.

Második közlemény.

22. Jászay Pál levele Szemere Bertalanhoz.

Édes Bertim!

»A kapcsolt országok törvényhatóságaihoz szóló királyi leiratok mellékleteit elvégre elkészíttethetvén, a leiratokat aláírásod végett itt küldöm; méltóztassál azokat tüstént aláírni és visszaküldeni, hogy a czimzeteket felirathassam, megpecsételhessem és sürgöny által Hrabovszkyhoz még ma elküldhessem. Nem tudom nem jobbnak látná-e futár által küldeni? ha igen, rendelj valamely biztos embert, kinek átadhassam.

Pest, junius 4-kén 1848.

tisztelő barátod
Jászay Pál s. k.«

»A tárcza kulcsát szinte levélben kérem visszaküldeni, csupán saját kezemhez. A Zágráb Vmgyéhez szóló leirat mellékletét most másolatotom.

A Copiák alá nevem is irandó lenne, miután az eredeti alatt ott van.

Egy másolatot kérek mindenikből, t. i. parancs és paritionale.

Kettő mellett nincs Copia.

Hrabovszky adjutansa itt van, a Fortunánál szállva. Gőzhajó holnapután reggel megy, akkor is elég idő. Ha holnap megy, annál jobb.«

23. Jászay egy jelentése a ministerekhez. (Egész íven)

»Az erdélyi kormányzónak f. hó 23-kán 1854 sz. a kelt tudósítását, melly mellett a moldvai ügyvivőségnek az orosz tábor mozgalmairól szóló

¹ Czimerjével. ² miveinknek. ³ pennánk' ⁴ Verseket. ⁵ A vagy — Zungottam sima sedéssel.